

Institut Archeologii

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ul. Szosa Bydgoska 44/48, 87–100 Toruń

Muzeum Okręgowe w Toruniu

Rynek Staromiejski 1, 87–100 Toruń

limesbok@umk.pl

Ewa Bokiniec

NACZYNIA Z OSADY KULTURY WIELBARSKIEJ Z FAZY
CECELSKIEJ W WARLUBIU, STANOWISKO 1, POW. ŚWIECIE,
WOJ. KUJAWSKO-POMORSKIE

Zarys treści. Naczynia ceramiczne ze stanowiska 1 w Warlubiu (6167 fragmentów) stanowią zwarty pod względem stylistycznym i chronologicznym zbiór. Brakuje wśród nich form charakterystycznych dla wczesnego okresu wpływów rzymskich, typowe są natomiast dla fazy cecelskiej kultury wielbarskiej. Jednym z podstawowych komponentów opisywanego zbioru są naczynia szerokootworowe serii C/D według Ryszarda Wołagiewcza, które pojawiły się w fazie C_{1a} i pozostały w użyciu do fazy D włącznie. Należą do nich misy grup VI i Xa oraz ich zminiaturyzowane odpowiedniki typów XIIIa, XIVa, a także grup XI i XVIII. Bardzo licznie reprezentowane są naczynia o wylewach nachylonych do wnętrza.

Słowa kluczowe: kultura wielbarska, faza cecelska, osada, ceramika naczyniowa, Warlubie.

W miejscowości Warlubie, na stanowiskach 1, 2, 3 i 4 odkryto pozostałości osad z okresu wpływów rzymskich z licznymi obiektami i warstwy kulturowe obfitujące w znaleziska z tego okresu. Tworzyły one kompleks o powierzchni około 3 ha. Z kolei na stanowiskach 7 i 8 w tej miejscowości, położonych w odległości około 200 m od wyżej wspomnianego kompleksu, natrafiono na skąpe ślady osadnictwa w postaci kilku obiektów z nielicznymi ułamkami naczyń. Do szerokopłaszczyznowej eksploracji wszystkie one zostały wyselekcjonowane na podstawie wyników badań powierzchniowych i sondażowo-wierceniowych przeprowadzonych w celach rozpoznawczych przez Instytut Archeologii i Etnografii UMK w Toruniu w latach 1995–1996, w ramach przygotowań do badań poprzedzających budowę autostrady A–1 (Chudziak, Bojarski 1996).

Wspomniany kompleks położony był na półwyspie uformowanym w obrębie równiny sandrowej, o średniej wysokości 80 m n.p.m. Płat sandru znajduje się między rynną jeziora Zawada na wschodzie a równoległą do niej, wypełnioną osadami biogenicznymi, rynną po zachodniej stronie półwyspu. Na stanowiskach i w ich otoczeniu zalegają gleby brunatne, wylugowane, powstałe z piasków słabogliniastych. Obniżenia wypełniają gleby murszowe wytworzone z piasków (Bienias 2001).

Stanowisko 1 (współrzędne "65": Y – 608 540, X – 003 720; długość geograficzna: 18°38'11"E, szerokość geograficzna: 53°36'56"N), którego dotyczy niniejsze opracowanie, położone jest 2 km na północ od wsi Warlubie, w północno-wschodniej części wspomnianego cypla równiny sandrowej, na wysokości od 76,25 do 81,25 m n.p.m. Szerokość cypla w tym rejonie wynosi 150 m. Stanowisko znajduje się na stoku o wystawie wschodniej, wysokości 4 m i nachyleniu 4–5° ku niewielkiej, obecnie zatorfionej zatoce jeziora Zawada. Prace wykopaliskowe przeprowadzono w okresie od 26 października do 13 listopada 1998 roku oraz od 23 marca do 22 czerwca 1999 roku, odsłaniając powierzchnię 155,7 ara¹.

Warlubie położone jest w zasięgu osieckiego skupiska osadniczego, wyróżnionego w obrębie struktur osadnictwa kultury wielbarskiej (Przewoźna 1974, s. 72–73). Według Abrahama Lissauera z tej miejscowości pochodzi pojedynczy grób popielnicowy, w którym znaleziono brązową monetę Juliana Apostaty (361–363 rok n.e.) (Lissauer 1887, s. 155; por. też Łęga 1958, s. 78).

Ze stanowiska 1 pozyskano łącznie 6167 fragmentów naczyń ceramicznych z okresu wpływów rzymskich, w tym 3451 fragmentów wydobyto z obiektów. Materiał ten jest silnie rozdrobniony, stąd niewielka liczba zrekonstruowanych pełnych profili naczyń. Odnotowano zarówno pozostałości naczyń toczonych, jak i wykonanych bez użycia koła; tym ostatnim poświęcony jest niniejszy artykuł².

W procedurze klasyfikacji naczyń nietoczonych wykorzystano typologię Ryszarda Wołągiewicza, który uwzględnił w niej prawie wyłącznie ceramikę grobową, co wynikało z niewielkiego stopnia rozpoznania osad wielbarskich (Wołągiewicz 1993). Dlatego niektóre kategorie naczyń, obecnie wyraźnie zaznaczające się w materiale osadowym, a unikatowe wśród ceramiki sepulkralnej, nie zostały przez cytowanego autora uznane za warte wydzielenia w odrębnym typie. Analizą makromorfologiczną objęto całość materiałów ceramicznych

¹ Badaniami kierowali pracownicy ówczesnego Instytutu Archeologii i Etnologii UMK w Toruniu: Jacek Bojarski i Marcin Weinkauff. Od strony merytorycznej i metodycznej koordynatorami prac terenowych na stanowiskach w Warlubiu byli: Wojciech Chudziak i Stanisław Kukawka.

² Egzemplarze wykonane na kole garncarskim omówione zostały w innym miejscu (Struwe 2015).

ze stanowiska 1 w Warlubiu³, natomiast analizę mikromorfologii i technologii naczyń⁴ przeprowadzono wyłącznie w ramach zwartych zespołów, tj. obiektów, wyłączając fragmenty naczyń z warstw kulturowych (ryc. 1–8).

MAKROMORFOLOGIA

Garnki grupy I

Duże rozdrobnienie materiału sprawiło, że określenie przynależności typologicznej wielu fragmentów było niejednoznaczne. W szczególności dotyczy to licznie reprezentowanej grupy naczyń z wylewami nachylonymi do środka. Z zachowanych w całości form wynika, że wylewy te mogły należeć do form szerokootworowych, analogicznych do wydzielonych przez R. Wołągiewicza w typie IA, jednak tak samo ukształtowane wylewy mają również niewielkie garnki typu Ia, choć brak pewnego potwierdzenia ich obecności w materiale z Warlubia. Ponadto przejście pomiędzy tymi typami jest nieostre, nawet w przypadku całych form, gdyż brak tu jednoznacznie sformułowanych kryteriów przyporządkowywania poszczególnych egzemplarzy do odpowiednich typów i odmian. Ryszard Wołągiewicz wspomina o upodobnianiu się typu Ia do form szerokootworowych oraz o tendencji tej grupy do miniaturyzacji. Oba procesy miałyby zachodzić w ramach późnego okresu rzymskiego, co potwierdza rozwój wytwórczości ceramicznej o cechach wielbarskich w kulturze czerniachowskiej (Wołągiewicz 1993, s. 12–13, 54–55). Ze względu na obecność licznych, dużych form donicowatych (ryc. 1: 1–4), niewyodrębnionych przez R. Wołągiewicza, uznano za wskazane uzupełnienie jego typologii. Proponuje się zaklasyfikowanie większych form do kategorii mis grupy Xa, rozszerzając ją o odmianę XaC (naczynia donicowate), której formę zminiaturyzowaną stanowią małe naczynia doniczkowate grupy XI (ryc. 5: 1–2). Przyczyną, dla której naczynia odmiany XaB wspomniane są przy okazji opisywania typu IA, jest trudność w jednoznacznym przyporządkowaniu fragmentarycznie zachowanych egzemplarzy do tych odrębnych grup. Wylewy typu I ze stanowiska w Warlubiu stanowią aż 60% wszystkich form. W przypadku większości z nich, ze względu na niewielkie rozmiary bądź nieregularność krawędzi, nie można określić średnicy naczynia z jakiego pochodzą, ani tym bardziej jego wysokości, co uniemożliwia w sposób pewny przyporządkowanie typologiczne. Dodatkowy problem klasyfikacji stanowi z jednej strony obecność form małych i miniaturowych, będących odpo-

³ Charakterystyka niektórych typów w odniesieniu do form o genezie wczesnorzymskiej przedstawiona została szerzej w innym miejscu – por. Bokiniec 2019.

⁴ Zasady klasyfikacji i opis poszczególnych typów i odmian wylewów i den oraz opis wziętych pod uwagę elementów technologii – por. Bokiniec 2014, s. 26–29 i np. w legendzie do tabel CD.A4–CD.A9 (Bokiniec 2018).

wiednikami dużych naczyń (por. niżej), z drugiej fakt istnienia „metrycznej” ciągłości od form miniaturowych po duże.

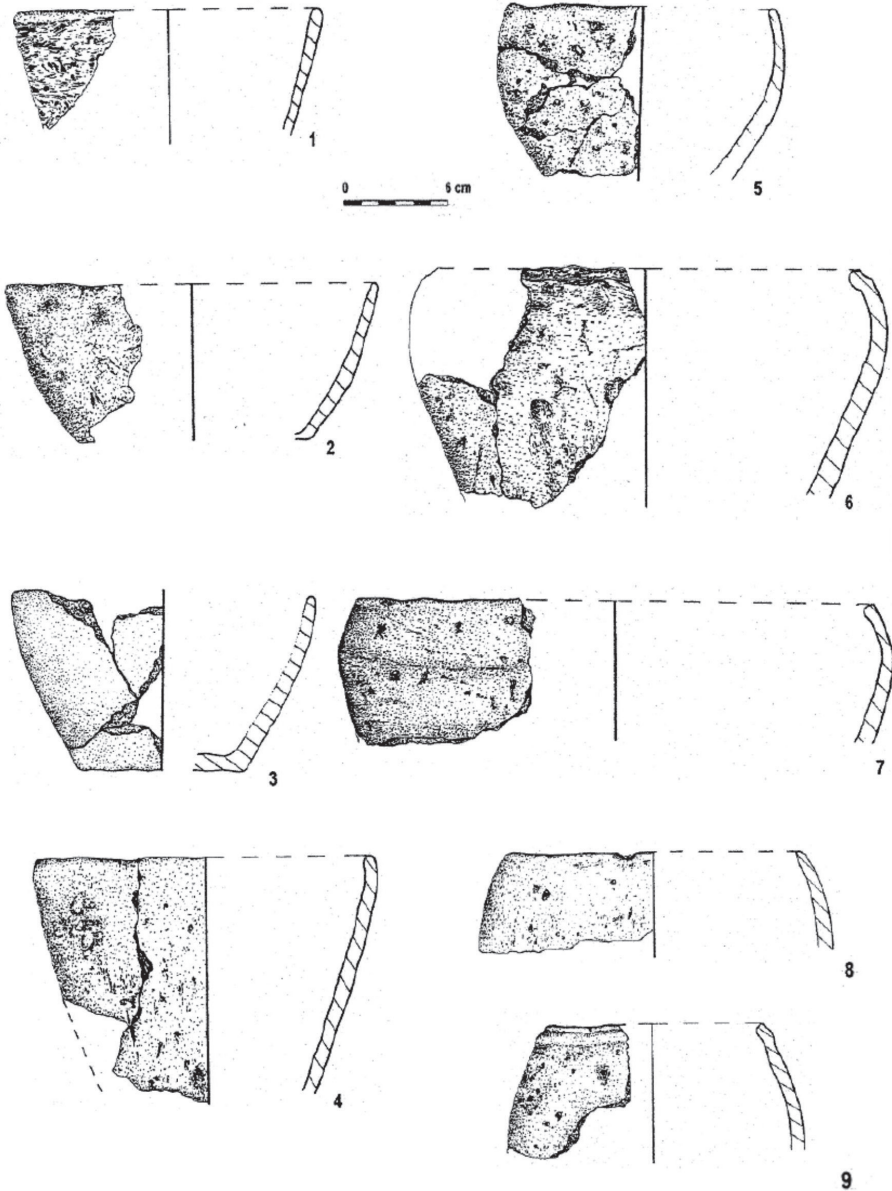
Biorąc pod uwagę stopień nachylenia wylewu i dalszy możliwy sposób ukształtowania brzuśca, do garnków IA prawdopodobnie należą niezdobione fragmenty 11 naczyń (ryc. 1: 8–9). Niemożliwe jest jednak ustalenie rzeczywistej liczby egzemplarzy tego typu. W żadnym przypadku nie udało się określić wysokości tych naczyń. Natomiast średnice ich wylewów wahają się od 14 do 26 cm, dając średnią równą 20,3 cm, niemalże identyczną jak w przypadku serii 64 naczyń tego typu uwzględnionych przez R. Wołągiewicza. Przepuszczalnie więc również wysokość garnków typu IA ze stanowiska 1 w Warlubiu odpowiada tej zaobserwowanej przez wspomnianego autora, wynoszącej 23,4 cm.

Do pozostałości po garnkach typu IB prawdopodobnie należą fragmenty 15 niezdobionych naczyń (ryc. 2: 2–4, ryc. 3: 1–2). Stanowią one 7,8% wszystkich określonych typologicznie egzemplarzy, podczas gdy w zbiorze opisanych przez R. Wołągiewicza 2,3%. W tym typie również nie ma ani jednego naczynia o całym zachowanym profilu. Średnice wylewów wynoszą od 14 do 30 cm, średnio 21,3 cm, nieznacznie więc tylko różnią się od tych zebranych przez R. Wołągiewicza, które mają od 15 do 32 cm, przy średniej 21 cm. Przeciętna wysokość tych ostatnich wynosi 24 cm. W zbiorze z Warlubia powierzchnie garnków tego typu są na ogół niestarannie gładzone, niekiedy chropowate.

Do typu ID należą: jedno niezdobione naczynie (ryc. 3: 6) i przypuszczalnie fragmenty dwóch kolejnych, także niezdobionych (ryc. 2: 1). Stanowią one 1,6% wszystkich naczyń; ich udział jest niemalże identyczny jak w zestawieniach R. Wołągiewicza (1993). Pierwsze z wymienionych naczyń, o w pełni zrekonstruowanym profilu i – wyjątkowej w grupie I – starannie wygładzonej całej powierzchni, ma wylew o średnicy 22 cm i taką samą wysokość. Wylewy pozostałych, fragmentarycznie zachowanych egzemplarzy mają średnice 22 cm i 26 cm. Średnia wysokość dla typu ID określona przez R. Wołągiewicza wynosi 18,8 cm (przy rozpiętości od 15 do 24 cm), a przeciętna średnica wylewu 20,7 cm (przy rozpiętości od 16 do 27 cm). Oba fragmentarycznie zachowane okazy są niestarannie zagładzone.

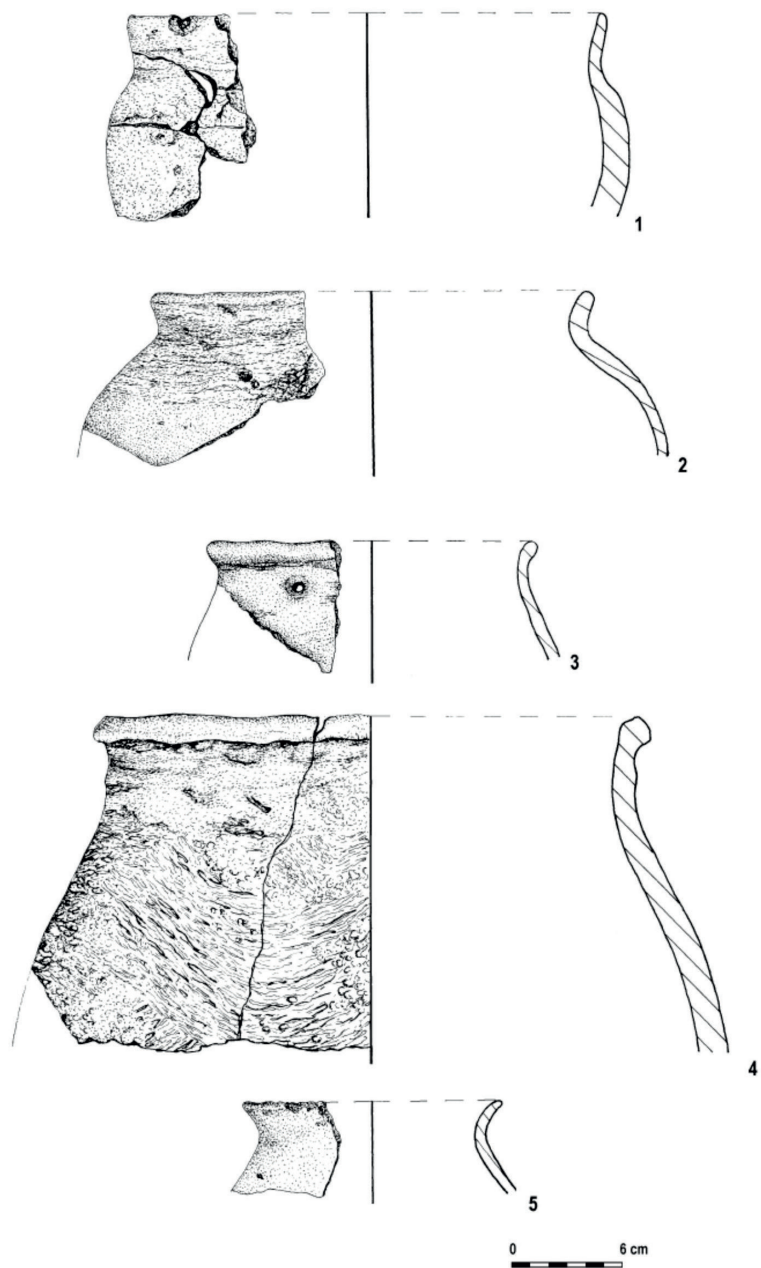
Wazy grupy IV

Fragment tylko jednego naczynia uznano za reprezentujący (prawdopodobnie) wazy grupy IV typu C (ryc. 3: 10). Średnica szyjki (wylew nie zachował się) wynosi 8 cm, a największa wydętość brzuśca 18 cm. Charakterystyczną cechą tego ostatniego, poza ukośnie biegnącymi liniami rytymi, odchodzącymi w dół od poziomej linii dookólnej, jest wypukła górna część o ostro załamanej, niemalże dwustożkowato ukształtowanej, lecz lekko zaokrąglonej części, przypadającej na największą średnicę. Powierzchnia naczynia jest starannie wygładzona, barwy jasnobrunatnej. Tak silnie przewężone szyjki i wypukłe górne

Ryc. 1. Warlubie, pow. Świecie, stanowisko 1. 1-4 – misy odmiany XaC; 5-7 – misy odmiany XaB; 8-9 – garnki typu IA(?) (rys. B. Jędrychowska)

Fig. 1. Warlubie, Świecie district, site 1. 1-4 – XaC variety bowls; 5-7 – XaB variety bowls; 8-9 – IA(?) type pots (drawing by B. Jędrychowska)

Ryc. 2. Warlubie, pow. Świecie, stanowisko 1. Rodzaje naczyń: 1 – garnki typu ID(?); 2–4 – garnki typu IB(?); 5 – dzban grupy IX(?) (rys. B. Jędrychowska)

Fig. 2. Warlubie, Świecie district, site 1. Types of vessels: 1 – ID(?) type pots; 2–4 – IB(?) type pots; 5 – IX(?) group pitcher (drawing by B. Jędrychowska)

części brzuśców są typowe dla naczyń wykonanych w stylistyce wczesnorzymskiej. Spotyka się je nie tylko wśród waz grupy IV, lecz także w pucharach grupy VIII (np. Wołągiewicz 1993, tabl. 10: 2, tabl. 14: 1, tabl. 24: 6). Znacznie rzadziej obie cechy pojawiają się razem w dzbanach, i to tych charakteryzujących się ponadto innymi sposobami formowania, właściwymi dla naczyń wykonanych we wczesnorzymskiej stylistyce, na przykład situlowatymi dnami (Wołągiewicz 1993, tabl. 25: 2, 5, tabl. 26: 3).

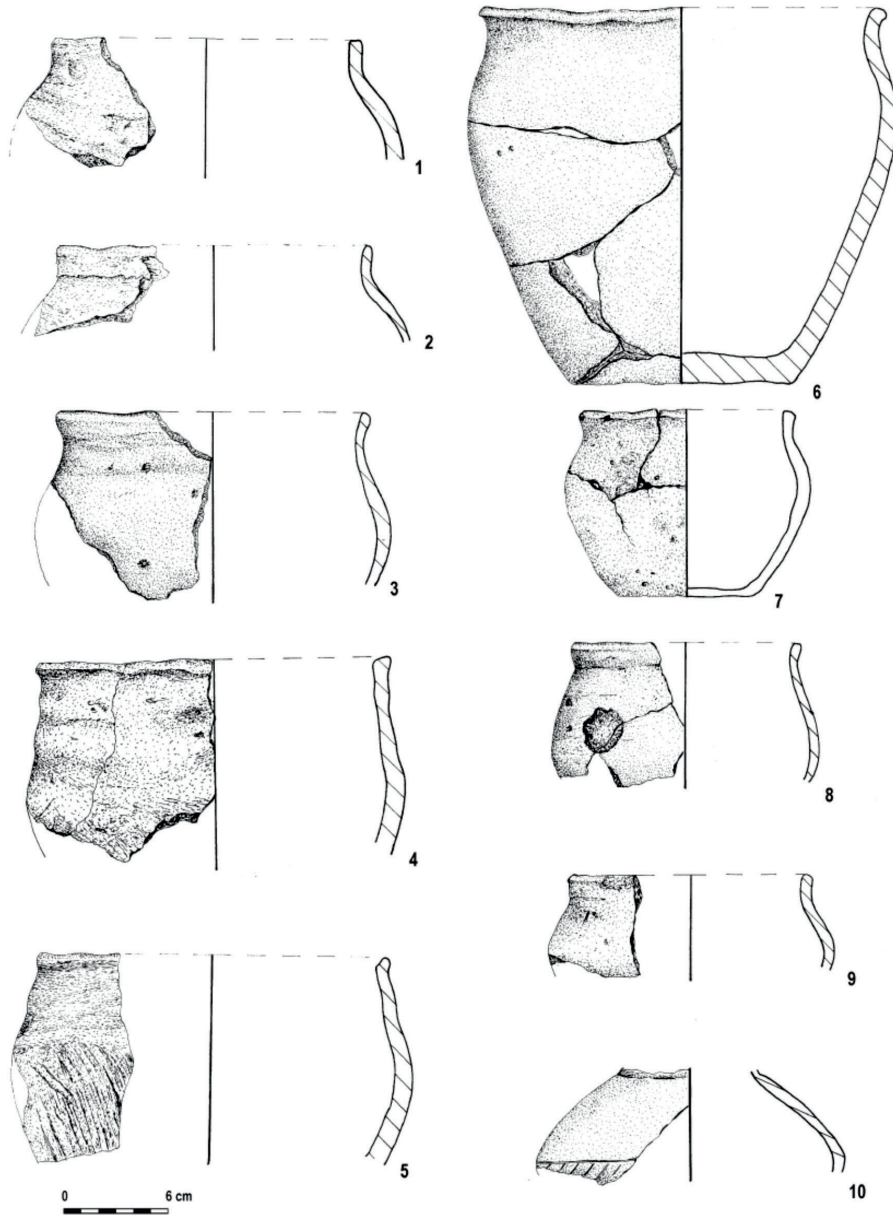
Wazy grupy IV według R. Wołągiewicza stanowią 6,3% wyróżnionych przez niego form, datowane są na fazy B_2-C_{1b} . Typ IVC należy do nielicznie reprezentowanych (0,4%) i, w związku z tym, niepewnie datowanych na fazę B_2/C_1 , przy możliwym przedziale czasowym od fazy B_2 do C_{1b} .

Misy grupy VI

Do grupy VI zaliczono fragmenty 19 mis, co stanowi 12,4% typologicznie określonych naczyń, ich udział jest zatem niewiele mniejszy od tego z cmentarzysk, wynoszący 14,7%. W zbiorze z Warlubia jest dużo zdobionych egzemplarzy, bo aż siedem. Średnice wylewów mieszczą się w granicach od 16 cm do 32 cm – takich samych, jak określone dla tej grupy przez R. Wołągiewicza. Datowane są zasadniczo od fazy B_2/C_1 do D.

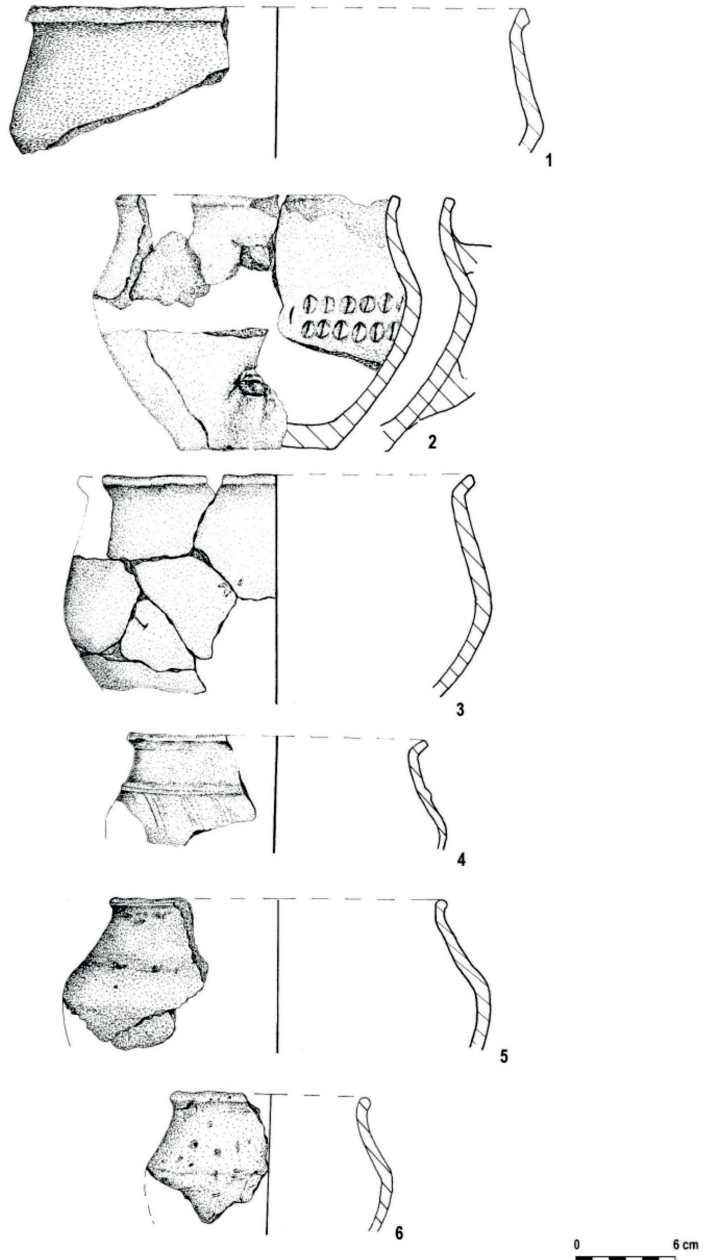
Do typu VIA zaliczono sześć słabo profilowanych okazów (tj. 3,1% wobec 4,1% na całym obszarze kultury wielbarskiej), o zaokrąglonym brzuścu (ryc. 3: 3–5). Średnice ich wylewów wynoszą od 16 o 28 cm i mieszczą się w granicach określonych dla tego typu przez R. Wołągiewicza, czyli od 15/16 do 32 cm (przy wysokości od 8 do 19 cm). Jedna z mis zdobiona jest specyficznym ornamentem, polegającym na przecieraniu chropowatych powierzchni (ryc. 3: 5) (Wołągiewicz 1993, tabl. 62: 2). Według R. Wołągiewicza misy typu VIA datowane są na fazy B_2/C_1-D , z największą liczbą datowań na B_2/C_1 , malejącą w fazach późniejszych.

Do typu VIB, o ostrym załomie brzuśca, zaliczono siedem naczyń (ryc. 4: 1–3). Ich udział w zbiorze z Warlubia wynosi 3,6%, podczas gdy na obszarze kultury wielbarskiej, głównie na cmentarzyskach, jest nieco niższy – 3,2%. Określenie wysokości możliwe jest tylko w przypadku jednego naczynia typu VIB, i w ogóle grupy VI. Ma ono 15 cm wysokości, aczkolwiek, chociaż zostało zaliczone do opisywanego typu (ryc. 4: 2), to charakteryzuje się obecnością cech bardzo rzadko spotykanych w wyrobach garncarskich na obszarze kultury wielbarskiej. Pod względem kształtu jest identyczne z kubkami, do których upodabnia je także ucho dużych rozmiarów. Jednak, przy wysokości 15 cm i średnicy wylewu wynoszącej 16 cm, znacznie przewyższa rozmiarami kubki typowe dla kultury wielbarskiej. Egzemplarz ten zdobiony jest dwoma dookołnymi rzędami paznokciowych odcisków, z których jeden położony jest dokładnie na największej wydętości brzuśca, drugi o 0,5 cm poniżej. Również dwie inne misy tego

Ryc. 3. Warlubie, pow. Świecie, stanowisko 1. 1-2 – garnki typu IB; 3-5 – misy typu VIA; 6 – garnek typu ID; 7-9 – miseczki typu XIVB; 10 – waza typu IVC(?) (rys. B. Jędrychowska)

Fig. 3. Warlubie, Świecie district, site 1. 1-2 – IB type pots; 3-5 – VIA type bowls; 6 – ID type pot; 7-9 – XIVB type small bowls; 10 – IVC(?) type vase (drawing by B. Jędrychowska)

Ryc. 4. Warlubie, pow. Świecie, stanowisko 1. 1-3 – misy typu VIB; 4-5 – misy typu VIC; 6 – naczynko typu XVIIIIC (rys. B. Jędrychowska)

Fig. 4. Warlubie, Świecie district, site 1. 1-3 – VIB type bowls; 4-5 – VIC type bowls; 6 – XVIIIIC type small vessel (drawing by B. Jędrychowska)

typu z Warlubia są zdobione: jedną wąską linią, rytą tuż poniżej największej wydętości brzuśca, druga pojedynczym zygzakiem, wpisanym między dwie poziome linie ryte (Wołągiewicz 1993, tabl. 7: 2; tabl. 10: 3; tabl. 47: 5). Przekiętna średnica wylewów mis z Warlubia wynosi 24,7 cm, przy przedziale od 16 do 32 cm, co oznacza, że górna granica jest identyczna jak w wazach typu VIA, znacznie odbiegając od tej właściwej dla typu VIB, wynoszącej od 15 do 22,9 cm. Wysokości egzemplarzy z Warlubia nie udało się określić w żadnym przypadku, natomiast okazy uwzględnione przez R. Wołągiewicza mają od 8 do 19,5 cm. Według wspomnianego autora misy typu VIB datowane są, tak jak typ VIA, na fazy B₂/C₁-D, z największą liczbą datowań na fazę C₂.

Typ VIC, charakteryzujący się wklęsłą górną częścią profilu i wypukłą dolną, tworzy grupa sześciu naczyń, należących do serii głównej wspomnianego typu (ryc. 4: 4, 5). Ich udział jest identyczny jak typu VIA (3,1%) i istotnie niższy od odnotowanego dla naczyń kultury wielbarskiej (zebranych przez R. Wołągiewicza), wynoszącego 5,1%. Przekiętnie średnica ich wylewów wynosi 18,5 cm, przy rozpiętości od 18 do 20 cm. Średnice egzemplarzy zebranych przez R. Wołągiewicza wahają się od 15 do 24,6 cm, rzadko jednak przekraczają 20 cm; ich wysokość mieści się w przedziale od 8 do 22,8 cm. Jeden fragment misy typu VIC z Warlubia, 4 cm pod krawędzią wylewu ma poziomą, ukośnie nacinaną listwę plastyczną, poniżej której znajduje się zdobienie w postaci urozmaiconego zygzaka (ryc. 8: 16) (Wołągiewicz 1993, tabl. 47). Podobne zdobienie występuje również na fragmentach dwóch innych mis tego typu (ryc. 4: 4, ryc. 8: 7). Naczynia tej grupy mają na ogół gładkie, równe powierzchnie, brunatnej barwy, często zdobione. Ich wylewy najczęściej reprezentują wariant III d₁. Według R. Wołągiewicza misy typu VIC datowane są na fazy B₂/C₁-D, z rosnącą liczbą datowań w późniejszych fazach.

Dzbany grupy IX

Do tej grupy należy być może fragment o gładkiej powierzchni, średnicy wylewu równej 14 cm, zaś szyjki 12 cm (ryc. 2: 5). Jednak, ze względu na to, że z naczynia pozostała jedynie niewielka część, nie można określić jego pierwotnej formy. Prawdopodobna jest także jego przynależność do typów IC i IVC czy grupy V. Za przyporządkowaniem tego fragmentu do grupy IX przemawiałyby względy chronologicznej spójności zespołu, a mianowicie udział form szerokooworowych grupy VI, charakterystycznych, podobnie jak dzbany grupy IX, głównie dla późnego okresu rzymskiego (Wołągiewicz 1993, s. 14). Wśród uwzględnionych przez R. Wołągiewicza naczyń, dzbany stanowią 2,5%, tymczasem pojedynczy, nadto niepewny egzemplarz z osady w Warlubiu i zupełny ich brak w Rogowie (pow. Toruń), świadczą o niewykorzystywaniu takich naczyń w życiu codziennym ludności kultury wielbarskiej.

Misy grupy X

W Warlubiu naczynia tej grupy stanowią wyłącznie formy typu Xa, zupełnie brakuje tu mis na nóżce, tworzących typ Xb. Pewne wątpliwości budzi typologiczne określenie części naczyń odmiany XaB, czyli okazów o wylewach nachylonych do wnętrza, do której zaliczono pozostałości 53 mis. Nie istnieje żaden egzemplarz o pełnym profilu należący do tej odmiany; włączono do niej większe fragmenty na podstawie silnego zagięcia ich dolnych części (ryc. 1: 5–7), co sugeruje pochodzenie od form misowatych, a nie od garnków. Możliwe jednak, że niektóre fragmenty, określone jako pozostałości garnków typu IA lub Ia (ryc. 1: 8–9) mogło pierwotnie pochodzić z mis typu XaB. Przeciętna średnica wylewu mis XaB z Warlubia wynosi 19,3 cm, w przedziale od 16 do 26 cm, a średnia wysokość 13,5 cm, w przedziale od 12 do 15 cm. W zbiorze wyróżnionym przez R. Wołągiewicza wartości te kształtują się następująco: średnice wylewów w granicach od 16 do 20 cm, wyjątkowo więcej, a wysokości od 8 do 16 cm, wyjątkowo 20 cm. Warto tu jeszcze zwrócić uwagę na wyróżniające się dwa warianty odmiany XaB (albo IA/Ia). Pierwszy z nich tworzą naczynia o linii profilu łagodnie zaokrąglonej, zbliżonej do wycinka kuli (ryc. 1: 8), drugi zaś formy o wysoko usytuowanej, dość ostro załamującej się największej wydętości brzuśca (ryc. 1: 6–7). Pierwszy z wymienionych wariantów uważa się za wytwór typowo wielbarski, drugi za przeworski (Wołągiewicz 1993, s. 55).

Na żadnym ułamku naczyń odmian XaB i XaC, ani na żadnym fragmencie wylewu typu I nie wystąpiło zdobienie. Powierzchnie tych naczyń na ogół są przykrawędnie (do kilku centymetrów poniżej krawędzi) wygładzane, jednak zazwyczaj niestarannie, a powierzchnia jest nierówna, niżej zaś szorstka bądź chropowata.

Jak wyżej wspomniano, typ Xa postanowiono rozszerzyć o odmianę XaC (ryc. 1: 1–4), której brakuje w typologii R. Wołągiewicza. Zaklasyfikowano do niej jednoczłonowe egzemplarze, zazwyczaj określane jako donicowate. Już Reinhard Schindler wyróżnił analogiczne formy, lecz wśród naczyń małych (grupa XI), które w kulturze wielbarskiej bardzo często stanowią zminiaturyzowaną wersję dużych form (Schindler 1940, s. 80). Do odmiany XaC zaliczono fragmenty 24 naczyń, o średnicach wylewów od 15 do 24 cm (średnio 19,3 cm) i wysokościach od 9 do 15 cm (średnio 13,3 cm).

W grupie dębczyńskiej i na obszarze Nadłabia formy analogiczne do odmiany XaB były rozpowszechnione od fazy C₂ po fazę D (Machajewski 1993, s. 51–52, ryc. VII: 1), natomiast odpowiadające odmianie XaC znane są tam również w fazie E (Godłowski 1981, s. 85–86; Machajewski 1993, s. 94, ryc. XXVIII: 6).

Pochodnymi od odmian XaB i XaC są naczynia zminiaturyzowane, zaliczone odpowiednio do form o wylewach nachylonych do środka (grupa XII) i czarek doniczkowatych (grupa XI).

Naczynia doniczkowe grupy XI

Do tej grupy R. Wołągiewicz zaliczył „czarki w kształcie odwróconego stożka o płaskim dnie”, które wśród uwzględnionych przez niego naczyń kultury wielbarskiej stanowiły zaledwie 1,1%, podczas gdy w Warlubiu 3,6%. W typologii cytowanego autora nie miały one swych dużych odpowiedników, które występują w materiale z Warlubia i dla których utworzono tu odmianę XaC. Granicę metryczną rozdzialającą odmiany XaB i XaC od ich pomniejszych odpowiedników ustalono na 15 cm średnicy wylewu. Do grupy XI zaliczono pozostałości siedmiu naczyń (ryc. 5: 1–2), o średnicy wylewu przeciętnie wynoszącej 11 cm, przy zmienności od 6 do 12 cm (jedno naczynie – 14 cm) oraz średniej wysokości 5,2 cm, przy granicach od 3 cm do 6,5 cm. Na żadnym z naczyń nie zaobserwowano zdobienia. W zbiorze R. Wołągiewicza ich średnice wahają się od 5 do 12 cm, wyjątkowo do 16 cm, a wysokości od 3 do 7–8 cm. Datowane są na fazy od B₁ po C₂.

Naczynia półkuliste grupy XII

Do małych, szerokokotworowych okazów o wylewach nachylonych do środka, będących zminiaturyzowaną wersją odmian XaB i XaC, należących do typu XIIA, zaliczono 15 naczyń, wyłącznie niezdobionych (ryc. 5: 3–5). Stanowią one to 7,8% zbioru z Warlubia, podczas gdy w opracowaniu R. Wołągiewicza zaledwie 2,5% i datowane są na fazy B₁–D. Przeciętna średnica wylewu wynosi 12,7 cm (w granicach od 6,5 do 15 cm), a przeciętna wysokość 7,7 cm (w granicach od 5,5 do 9 cm). Średnice wylewów naczyń w tym typie w kulturze wielbarskiej wahają się od 4 do 11 cm (wyjątkowo 15 cm), a wysokości od 3,4 do 9,2 cm.

Miski grupy XIV

Naczynia tej grupy stanowią zminiaturyzowaną formę mis odmian Xa. Do typu XIVA, będącej odpowiednikiem dużych form XaA, zaliczono fragmenty czterech egzemplarzy (ryc. 5: 6), o średnicy wylewów wynoszącej przeciętnie 13,7 cm i wysokości 10 cm. Ich powierzchnie są niestarannie zagładzane, niezdobione.

Do esowatego typu XIVB zaliczono pozostałości kolejnych czterech naczyń (ryc. 3: 7–9). Przeciętna średnica wylewu wynosi 10,3 cm, a wysokość 7,8 cm. Żadne z nich nie jest zdobione; mają nierówne, niestarannie zagładzane bądź szorstkie powierzchnie.

Według R. Wołągiewicza typ XIVA datowany jest na fazy B₂/C₁-D, typ XIVB na fazy B₁-D; średnice wylewów obu typów wynoszą od 6 do 14 cm, a wysokości od 5 do 10 cm.

Kubki grupy XV

Grupę tę reprezentuje sześć kubków esowatoprofilowych typu XVA (ryc. 5: 7-8), stanowiących 3,1% naczyń z Warlubia oraz dwa (tj. 1% przy 1,6%) beczułkowate kubki typu XVC, co stanowi odpowiednio 2,4% i 1,6% w kulturze wielbarskiej według R. Wołągiewicza. Przeciętna średnica wylewu warlubskich kubków wynosi 11,3 cm (w zakresie od 9 do 15 cm), a wysokość 8,5 cm (w zakresie od 7 do 15 cm). Ich powierzchnie są niestarannie gładzone i szorstkie. Niewykluczone, że niektóre fragmenty wylewów z opisywanego stanowiska również pochodzą z kubków, jednak niewielka liczba uch wyklucza istnienie większej liczby naczyń tego typu. Obecność prawie wyłącznie kubków esowatoprofilowych na osadzie w Warlubiu potwierdza wcześniejsze spostrzeżenia co do preferencji tej właśnie formy w kulturze wielbarskiej (Wołągiewicz 1993, s. 18), stosowanej w ciągu całego okresu jej istnienia, tak samo jak beczułkowate kupki typu XVC.

Wazki grupy XVI

Do grupy tej zaliczono fragmenty trzech naczyń (ryc. 5: 12-13), pochodzące z dwuczłonowego typu XVII B, który w zestawieniu R. Wołągiewicza stanowi 2,5% naczyń, a w Warlubiu 1,6%. Te ostatnie nawiązują linią profilu oraz kształtem kolankowatego ucha do charakterystycznych dla późnego okresu wpływów rzymskich dzbanów grupy IX i naczyń grupy XVII, jednak różnią się od nich wysoko usytuowaną największą wydętością brzuśca. Wszystkie te naczynka mają niezdobione, starannie wygładzone powierzchnie, średnice wylewów są bardzo zróżnicowane – wynoszą 7, 10 i 15 cm. Typ XVII B pewne datowania ma od fazy B₂ po C_{1b}, niewykluczona jest jednak również późniejsza jego chronologia.

Naczynka grupy XVII

W tej grupie wyróżniono tylko typ XVII C, z nisko usytuowaną największą wydętością brzuśca. Należą do niego fragmenty prawdopodobnie trzech i jedno całe naczynko (ryc. 5: 14-15), co stanowi 2,1% (przy 1,5% w kulturze wielbarskiej) wszystkich określonych typologicznie naczyń ze stanowiska. Tylko w przypadku całego okazu można określić wysokość – wynosi ona 6 cm, przy średnicy wylewu równej 7 cm. We wszystkich przypadkach powierzchnie są gładkie, niezdobione. Typ XVII C datowany jest cały okres rzymski.

Naczynka grupy XVIII

Do tej grupy należą naczynka będące zminiaturyzowanymi formami mis grupy VI, a „granica między szerokootworowymi naczyniami misowatymi grupy VI a ich [...] odpowiednikami grupy XVIII jest dość płynna i znajduje się pomiędzy 12 a 15 cm średnicy otworu” (Wołągiewicz 1993, s. 19). W niniejszym opracowaniu granicę tę ustalono na 15 cm, przy przeciętnej wynoszącej 11,7 cm. Niestety, w żadnym naczyniu nie zachował się pełny profil, dlatego nie można określić ich wysokości, wiemy natomiast, że na innych stanowiskach kultury wielbarskiej wysokość miseczek opisywanej grupy kształtuje się w granicach od 4,5 do 12,5 cm. Na tej podstawie do typu XVIII B zaliczono fragmenty trzech naczyń (ryc. 4: 5), a do typu XVIII A fragment naczynka (ryc. 5: 16); ich powierzchnie są gładkie, niezdobione.

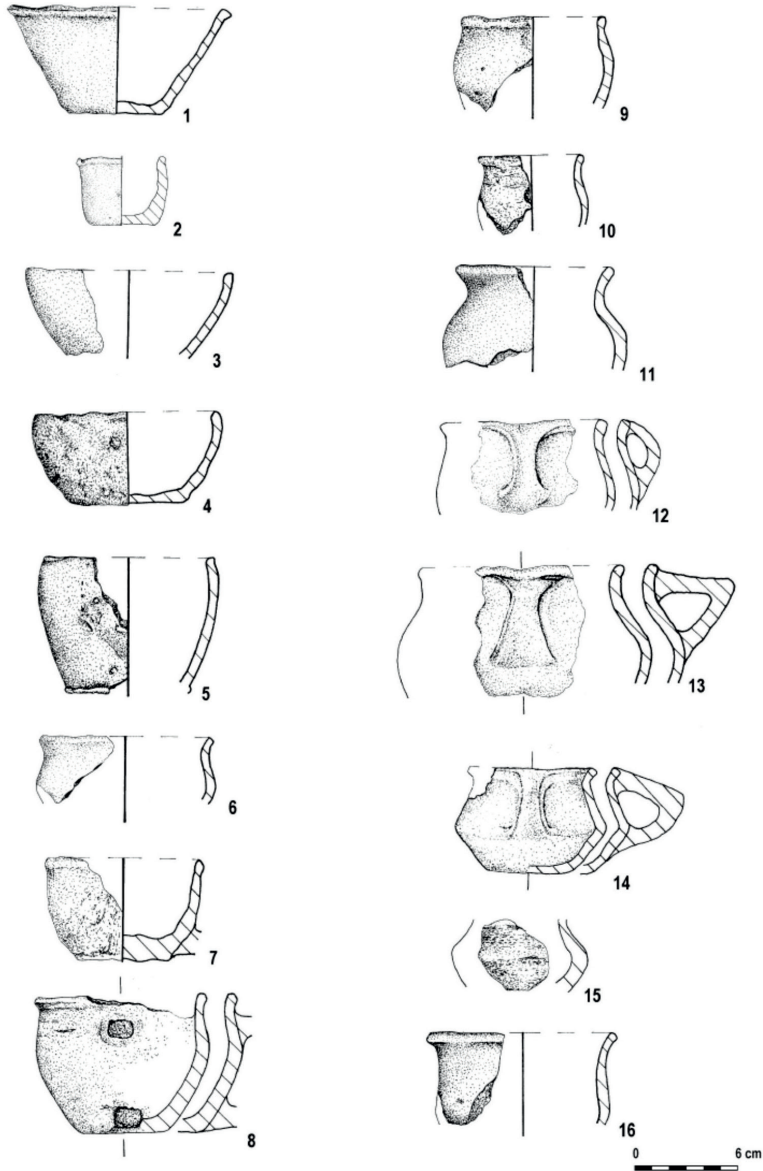
Naczynia sitowate

Do tej kategorii należy 18 fragmentarycznie zachowanych naczyń sitowatych, jedynie w kilku przypadkach zachowały się ułamki dostatecznie duże, umożliwiające określenie formy z jakiej pochodzą. Kształt tych egzemplarzy jest identyczny z miseczkami grup XI (ryc. 6: 2–3) i XII (ryc. 6: 1, 4). W części naczyń otwory usytuowane są nieregularnie (ryc. 6: 2), w niektórych występują w układach uporządkowanych (ryc. 6: 1), jednak w większości przypadków zachowane fragmenty są zbyt małe, aby móc określić układ otworów. Jedyne naczynie o prawie pełnym profilu ma wylew o średnicy 12 cm, a jego pierwotna wysokość wynosiła około 11 cm.

MIKROMORFOLOGIA NACZYŃ – WYLEWY, DNA, UCHA

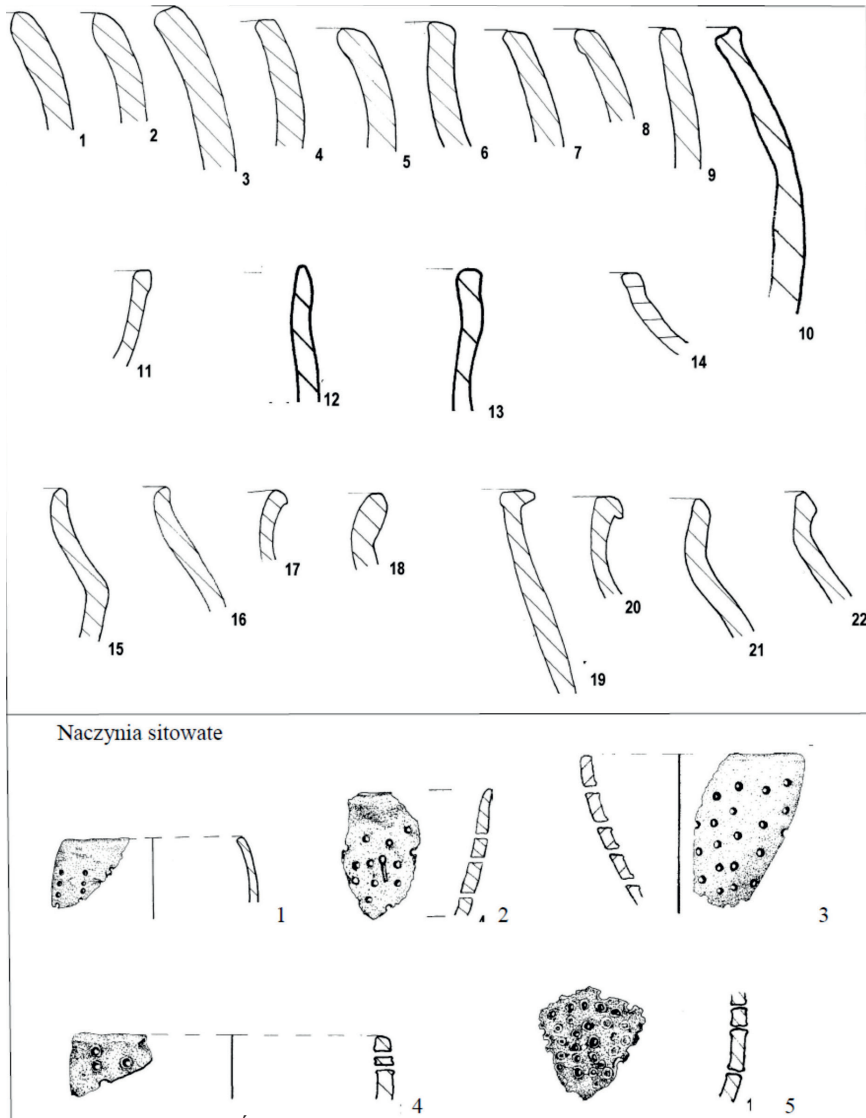
Analiza ukształtowania wylewów naczyń⁵ wykazała zdecydowaną przewagę form nachylonych do środka (typ I), które stanowią aż 60% zbioru. Spośród pozostałych zaledwie 10% to wylewy cylindryczne (typ II), a 30% wylewy wychylone na zewnątrz, tj. typ III (ryc. 6). Uwzględniony przez R. Wołągiewicza (1993, s. 7) materiał ceramiczny kultury wielbarskiej, to głównie naczynia towarzyszące pochówkom, wśród których udział wylewów typu I jest znacznie mniejszy i wynosi około 13%. Na tym tle istotnym zjawiskiem jest bardzo wysoki, sięgający 50% udział wylewów typu I na niektórych osadach kultury czerniachowskiej, związane z dużą ilością naczyń typów IA i Ia, łączonych z kulturami

⁵ Rysunkowy schemat typologiczny wylewów (ryc. 6) uwzględnia jedynie te formy, które wystąpiły na stanowisku I w Warlubiu.

Ryc. 5. Warlubie, pow. Świecie, stanowisko 1. 1-2 – miseczki grupy XI; 3-5 – miseczki typu XIIA; 6 – miseczka typu XIVA; 7-8 – kubki typu XVA; 9-11 – naczynka typu XIVB; 12-13 – naczynka typu XVIB; 14-15 – naczynka typu XVIIC; 16 – naczynko typu XVIII A – 16 (rys. B. Jędrzychowska)

Fig. 5. Warlubie, Świecie district, site 1. 1-2 – XI group small bowls; 3-5 – XIIA type small bowls; 6 – XIVA type small bowl; 7-8 – XVA type mugs; 9-11 – XIVB type small vessels; 12-13 – XVIB type small vessels, 14-15 – XVIIC type small vessels; 16 – XVIII A type small vessel (drawing by B. Jędrzychowska)

Ryc. 6. Warlubie, pow. Świecie, stanowisko 1. Rodzaje wylewów naczyń: 1-2 – odmiana Ia₁; 4-5 – odmiana Ib₁; 3 – odmiana Ic₁; 6 – odmiana Id₁; 10 – odmiana If₁; 7-9 – odmiana Ib₂; 12 – odmiana IIa₁; 11 – odmiana IIb₁; 13 – odmiana IIc₁; 14 – odmiana IIb₂; 15 – odmiana IIIa₁; 16 – odmiana IIIc₁; 17, 21 – odmiana IIIc₁; 18 – odmiana IIIa₂; 19-20 – odmiana IIIb₂; 22 – odmiana IIIc₂. 1-5 – naczynia sitowate (rys. B. Jędrychowska)

Fig. 6. Warlubie, Świecie district, site 1. Types of vessels' rims: 1-2 – variety Ia₁; 4-5 – variety Ib₁; 3 – variety Ic₁; 6 – variety Id₁; 10 – variety If₁; 7-9 – variety Ib₂; 12 – variety IIa₁; 11 – variety IIb₁; 13 – variety IIc₁; 14 – variety IIb₂; 15 – variety IIIa₁; 16 – variety IIIc₁; 17, 21 – variety IIIc₁; 18 – variety IIIa₂; 19-20 – variety IIIb₂; 22 – variety IIIc₂. 1-5 – strainer vessels (drawing by B. Jędrychowska)

wielbarską i przeworską (Magomedov 1988, s. 144). W świetle materiałów z Warlubia dostrzegalny jest wspólny dla kultur czerniachowskiej i wielbarskiej trend rozwojowy w osadowych materiałach ceramicznych grubej roboty. Na opisywanym stanowisku wśród wylewów nachylonych do wnętrza naczynia przeważają krawędzie zaokrąglone (odmiana Ia), rzadziej spotykane są krawędzie ścięte poziomo (odmiana Ib) lub ukośnie do środka (odmiana Ic). Stosunkowo często występują krawędzie ukształtowane nieregularnie (odmiana If), co wynika z niestaranności ich wykonania (ryc. 1: 4–8). Nieznaczne pogrubianie wylewów, w tym i w pozostałych typach, występuje bardzo rzadko, zaledwie w około 8% przypadków. Wylewy cylindryczne (typ II) charakteryzują się odmiennym od typu I udziałem poszczególnych odmian krawędzi. Odwróceniu ulegają proporcje między wariantami IIa₁ a IIb₁; przeważa tutaj wariant IIb₁, mniejszy jest udział wariantu IIa₁, a pozostałe sposoby kształtowania krawędzi zaznaczają się śladowo. Wylewy wychylone na zewnątrz (typ III) mają najbardziej zróżnicowane rodzaje krawędzi. Wzajemne proporcje między wariantami a₁, b₁ i c₁ zbliżone są do tych, jakie występują w typie I, jednak cechą wyróżniającą ten typ od pozostałych jest wyjątkowo wysoki udział wariantu d₁. Wiąże się to z takim właśnie ukształtowaniem krawędzi naczyń misowatych z grupy VI Wołągiewicza-Schindlera (Wołągiewicz 1993), stosunkowo częstych w materiale ceramicznym z opisywanego stanowiska.

Wśród przydennych części naczyń można wyróżnić kilka rodzajów. Brzuśce niektórych naczyń, przede wszystkim form misowatych, przechodzą w dna po łuku (ryc. 7: 1–3), inne dochodzą do dna, tworząc z nim kąt rozwarty (ryc. 7: 4). Te dwa rodzaje stanowią zdecydowaną większość znanych z Warlubia części przydennych. Drugi z nich występuje w ciągu całego okresu wpływów rzymskich, pierwszy jest najczęściej spotykany w naczyniach z późnego okresu wpływów rzymskich i z okresu wędrówek ludów również w kulturze przeworskiej i grupie dębczyńskiej (Machajewski 1993, s. 51–52; 1998, s. 72–73, ryc. 3; Wołągiewicz 1993). Pozostałe rodzaje reprezentują pojedyncze bądź nieliczne egzemplarze (ryc. 7: 6–12) (Bokiniec 2001). Te ostatnie są szczególnie interesujące jako naśladownictwa den naczyń toczonych.

W obiektach na stanowisku 1 wystąpiły zaledwie 24 ucha, co związane jest z prawie zupełnym, poza kubkami, brakiem form, u których one występują. W kulturze wielbarskiej przewaga naczyń bezuchych ma miejsce w późnym okresie wpływów rzymskich.

Z DOBNICTWO

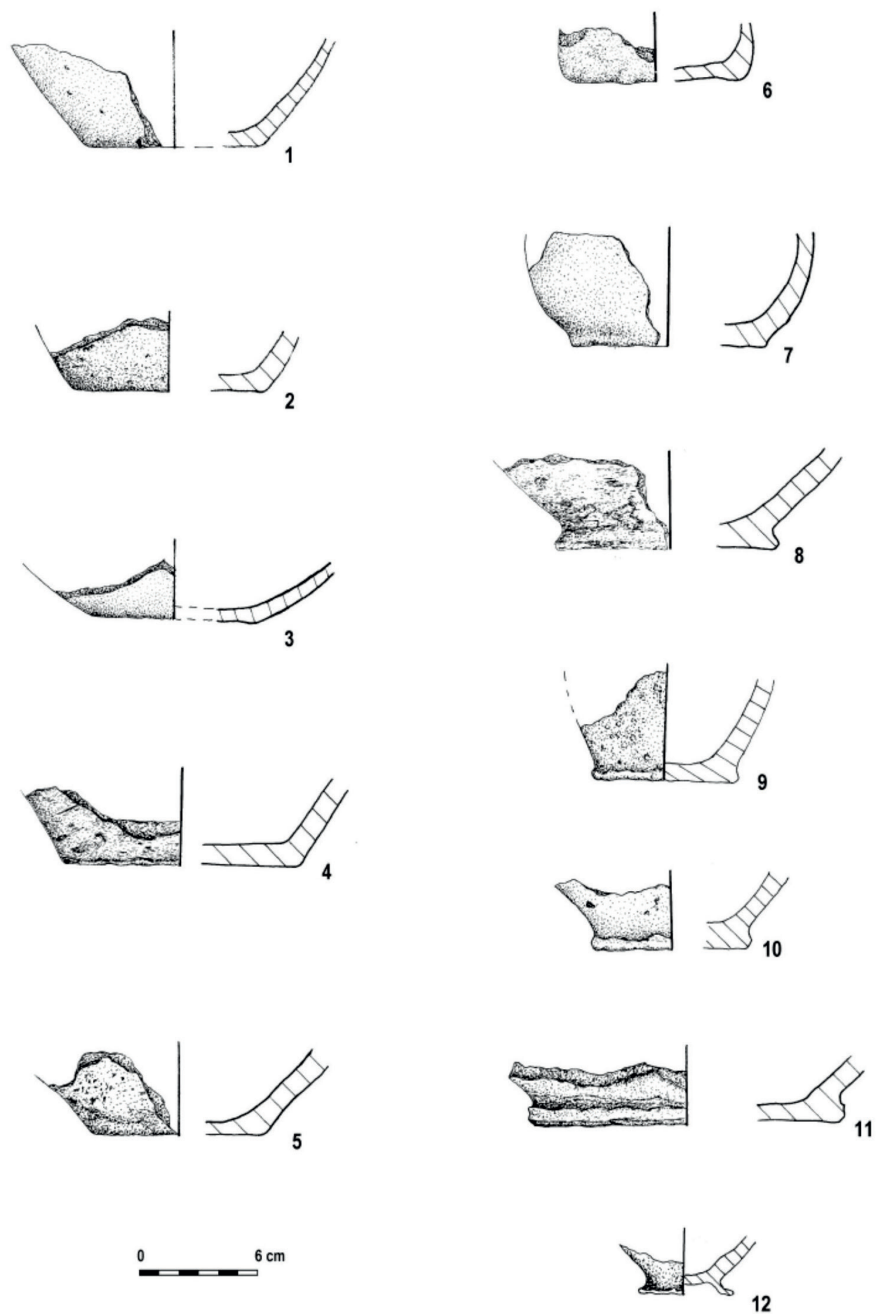
Mniej niż 1% fragmentów naczyń ma zdobienie. Ornament – za R. Wołągiewiczem – można podzielić według sposobu jego wykonania na dwie główne kategorie: ryty i plastyczny, przy czym ten drugi obejmuje zarówno modelowanie (listwy plastyczne), jak i odciskanie na naczyniu wątków i motywów orna-

mentacyjnych (odciski wykonane paznokciem lub prostym narzędziem oraz odciski wykonane stempelkiem w kształcie rozety, palmety itp.). Podstawowym elementem zdobniczym jest linia ryta, tworząca różnorodne wątki samodzielnie (ryc. 8: 1–8, 12) bądź w połączeniu z nakłuciami czy odciskami narzędzia o pojedynczej części pracującej (ryc. 8: 9–11, 13), a także łącznie z listwą plastyczną, która dodatkowo bywa zdobiona nacięciami usytuowanymi do niej prostopadle lub ukośnie (ryc. 8: 15). Ornament stempelkowy w kształcie rozety, reprezentowany przez jeden mały fragment naczynia (ryc. 8: 19), znany jest zaledwie z kilku egzemplarzy kultury wielbarskiej (Wołągiewicz 1993, s. 162–163); również rzadko występuje w kulturze przeworskiej. Na obszarze Dacji, północno-wschodnich Węgrzech i południowo-wschodniej Słowacji dość często spotyka się go w materiałach z okresu rzymskiego (Dobrzańska 1990, s. 52). Misa typu VIB z Cecel, pow. Siemiatycze datowana jest na fazę C₂–C₃, a fragment naczynia z Kleszewa, pow. Pułtusk na fazę D (Wołągiewicz 1993, s. 176; Jaskanis 1996, tabl. XXXV: 283, 5). Natomiast ułamek zdobionego ornamentem rozetowym naczynia ze Starej Wsi, pow. Węgrów jest znaleziskiem luźnym, o nieustalonej chronologii (Wołągiewicz 1993, s. 188). Odciski paznokciowe wystąpiły na jednym naczyniu zbliżonym do typu VIB (ryc. 4: 2). Na obszarze kultury wielbarskiej należy do bardzo rzadko spotykanych, o czym świadczy fakt, że R. Wołągiewicz w ogóle o nim nie wspomina. Z ziemi chełmińskiej pochodzi tylko jedno tak zdobione naczynie, znalezione na stanowisku 243 w Toruniu, gdzie na osadzie z wczesnej epoki brązu odkryto dwa obiekty z okresu wpływów rzymskich⁶. Ornament ten należy raczej łączyć z kulturą przeworską i kręgiem nadłabskim, w którym występuje częściej, zarówno w układzie szerokopłaszczyznowym, pokrywającym nieregularnie duże powierzchnie naczyń, jak i analogicznie do naczynia z Warlubia, w pojedynczych lub podwójnych rzędach odcisków, biegnących dookólnie na największej wydętości brzuśca (Kostrzewski 1956; Godłowski 1981, s. 73; Dobrzańska 1990, s. 61–62, ryc. 8: 26–30; Droberjar 1997; Machajewski 1998, s. 183, ryc. 3: 3, ryc. 6: 1).

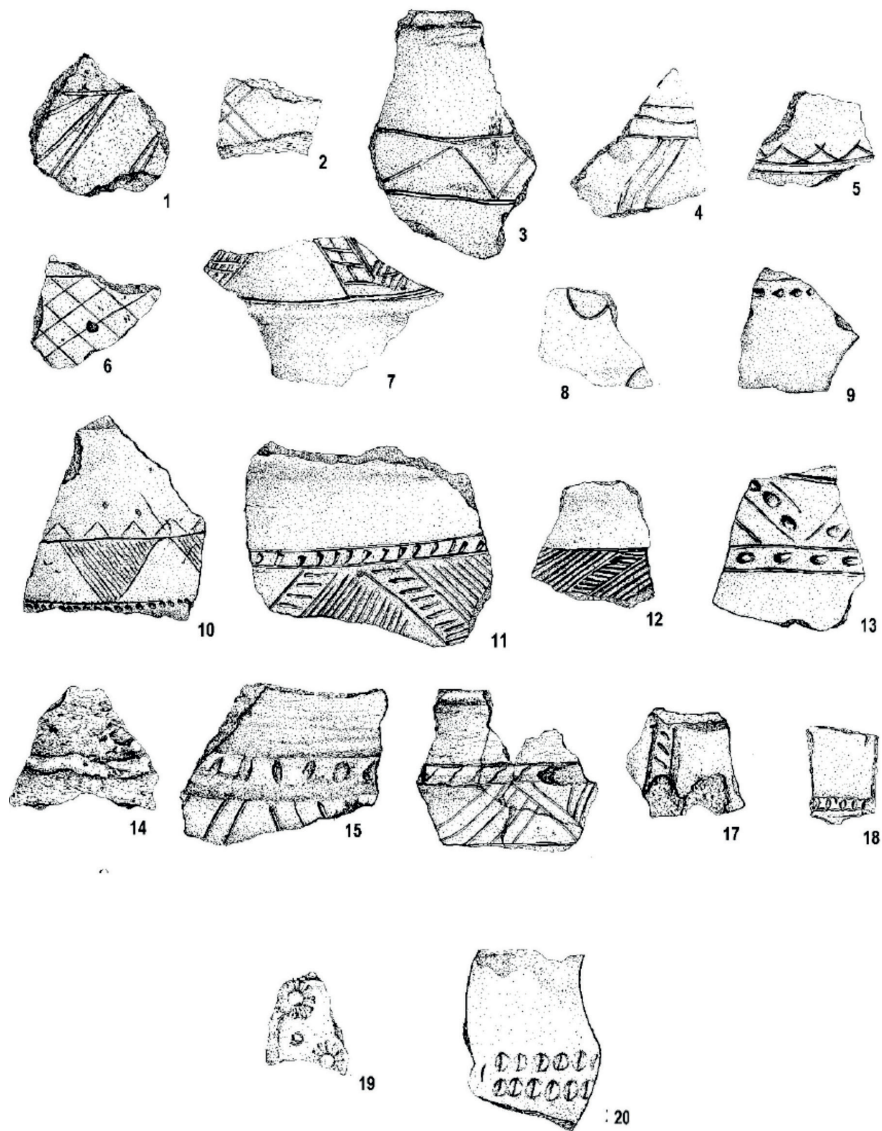
ANALIZA TECHNOLOGICZNA NACZYŃ CERAMICZNYCH

W analizie uwzględniono tylko te cechy, które mogą być rozpatrywane makroskopowo i są istotne dla opisu materiału ceramicznego z interesującego nas okresu. Ryszard Wołągiewicz, uwzględniając kryterium grubości ścianek, podzielił naczynia kultury wielbarskiej na trzy grupy: cienkościenne o grubości ścianek do 0,6 cm, grubościenne o grubości ponad 0,9 cm oraz o pośredniej grubości ścianek od 0,6 do 0,9 cm. W przypadku materiałów z Warlubia, ze względu na fakt dokonywania pomiaru co 1 mm, proponuję uściślenie powyż-

⁶ Informacja ustna prowadzącego badania Andrzeja Bokińca.

Ryc. 7. Warlubie, pow. Świecie, stanowisko 1. Rodzaje den (rys. B. Jędrychowska)
 Fig. 7. Warlubie, Świecie district, site 1. Types of vessels' bases (drawing by B. Jędrychowska)

Ryc. 8. Warlubie, pow. Świecie, stanowisko 1. Rodzaje ornamentu na naczyniach lepionych ręcznie (rys. B. Jędrychowska)

Fig. 8. Warlubie, Świecie district, site 1. Types of decorations on handmade vessels (drawing by B. Jędrychowska)

szego schematu do następujących grup: do 0,5 – naczynia cienkościenne, od 0,6 do 0,9 – średniościenne, od 1 cm – grubościenne. Do kategorii cienkościennych należy zaledwie 4,2% naczyń, do grubościennych – 36,8%, pozostałe 59% to naczynia średniościenne. W przypadku tych ostatnich warto zwrócić uwagę

na duży udział ścianek o grubościach 0,8 cm, 0,9 cm i 1,0 cm, niespotykany w materiałach ceramicznych kultury oksywskiej, tak grobowej, jak i osadowej.

Średnie grubości ścianek w zespołach z młodszego okresu przedrzymskiego na cmentarzysku w Podwiesku wynoszą 6,8 mm, na osadzie z tego samego okresu w Toruniu (stanowisko 234) 6,7 mm, a na osadzie w Wielkim Wełczu 6,9 mm (Bokiniec 1985, s. 62). Natomiast na osadzie w Rogowie przeciętna grubość ścianki była istotnie większa, wynosząc 9,3 mm (Bokiniec 2016, ryc. CD. C139⁷).

W opisywanym zbiorze 57% wszystkich fragmentów z obiektów ma zewnętrzne powierzchnie chropowate bądź szorstkie, 15% – niestarannie zagładzane, a 11% gładzone, lecz nierówne. Zaledwie 14% stanowią fragmenty o dobrze zagładzonych, równych powierzchniach i 3% o powierzchniach lśniących, te ostatnie zawsze mają czarną barwę. Oprócz nich dość często czarnym zabarwieniem charakteryzują się partie przywylewowe naczyń odmian IA/Ia, XaC i XIa, podczas gdy ich niższe partie są jasno- lub ciemnobrunatne. Łącznie około 20% fragmentów naczyń ma czarno zabarwioną powierzchnię. Wśród pozostałych dominuje barwa jasnobrunatna. Zatem prezentowane materiały ceramiczne znacząco różnią się od naczyń z młodszego okresu przedrzymskiego, zarówno z osad, jak i cmentarzysk. W całym zbiorze naczyń z cmentarzyska w Podwiesku powierzchnie mocno chropowate i szorstkie prawie nie występują poza garnkami, wśród których sięgają nawet 65%. Podobnie przedstawia się sytuacja na osadach kultury oksywskiej w Wielkim Wełczu, pow. Grudziądz (Bokiniec 1985, s. 56) i Toruniu (stanowisko 234).

PODSUMOWANIE

Jednym z podstawowych komponentów zespołu naczyń z Warlubia są naczynia szerokootworowe serii C/D według R. Wołągiewicza, które pojawiły się w fazie C_{1a} i pozostały w użyciu do fazy D (Wołągiewicz 1993, s. 27, 45). Należą do nich misy grupy VI i Xa, a także ich zminiaturyzowane odpowiedniki z grup XI i XVIII oraz typu XIVA. Część bardzo licznie reprezentowanych fragmentów o wylewach zachylonych do środka pochodzi prawdopodobnie z garnków typów IA albo Ia, które według R. Wołągiewicza wychodzą z użytku w fazie C₂, jednak formy identyczne jak w Warlubiu, na terenie kultury czerniachowskiej datowane są na IV wiek (Terpilovs'kij 1989, s. 243, ryc. 4: 18–21, ryc. 5: 2). Naczynia te, wydzielone jako typ I grupy D w grupie dębczyńskiej, obserwuje się we wszystkich jej horyzontach, a także na obszarze nadłabskim (Machajewski 1992, s. 90). Kolejną przesłanką do późnego datowania opisywanej osady jest brak garnków uchatych, które przez R. Wołągiewicza datowane są na fazy B₁–C₂, najliczniej

⁷ Średnią grubość ścianek podano na podstawie serii 4900 zmierzonych fragmentów brzuśców z odcinka C.

występując w fazie B_2/C_1 , wyjątkowo w $C_{1b}-C_2$. Wśród uwzględnionych przez cytowanego badacza naczyń, dzbany (grupa IX) stanowią 2,5%, tymczasem pojedynczy, nadto niepewny egzemplarz na osadzie w Warlubiu i zupełny ich brak w Rogowie może świadczyć o niewykorzystywaniu takich naczyń w życiu codziennym ludności kultury wielbarskiej. Liczne w opisywanym zbiorze naczynia typów XaB, XaC, XIIA, identycznych jak te odmiany 1 grupy C typów I, II i III w grupie dębczyńskiej, świadczą o późnej chronologii osady w Warlubiu. Na obszarze wspomnianej grupy, a także dalej na zachód, na Połabiu charakterystyczne są dla IV do około połowy V wieku n.e. (Machajewski 1992, s. 87–89, 195, tabl. VII – tam dalsza literatura).

Naczynia ceramiczne ze stanowiska 1 w Warlubiu stanowią zbiór zwarty pod względem stylistycznym i chronologicznym. Brakuje w nim form charakterystycznych dla stylistyki wczesnorzymskiej, przejawiającej się w wytworach kultury wielbarskiej aż po horyzont B_2/C_1 , w obrębie którego ma miejsce apogeum bogactwa tych form, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Z drugiej strony licznie reprezentowane są tu formy, które w kulturze czerniachowskiej wykorzystywane były w IV wieku, na obszarze Połabia i w grupie dębczyńskiej nawet w pierwszej połowie V stulecia.

Bibliografia

- Bienias D., 2001, Charakterystyka fizjograficzna stanowiska, [w:] Opracowanie wyników ratowniczych badań archeologicznych przeprowadzonych na odcinku A1 planowanej autostrady w woj. kujawsko-pomorskim (b. woj. bydgoskie), t. 1–a, Warlubie, gm. loco, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 1, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
- Bokiniec E., 1985, Osada z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Welczu Wielkim, stan. 20, gm. Grudziądz, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
- Bokiniec E., 2001, Okres wpływów rzymskich i okres wędrówek ludów, [w:] Opracowanie wyników ratowniczych badań archeologicznych przeprowadzonych na odcinku A1 planowanej autostrady w woj. kujawsko-pomorskim (b. woj. bydgoskie), t. 1–b, Warlubie, gm. loco, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 1, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
- Bokiniec E., 2014, *Szynych, gm. Grudziądz, woj. kujawsko-pomorskie*, t. 1: *Katalog: stanowisko 12. Pozostałości osadnictwa z okresów przedrzymskiego i rzymskiego w strefie przebiegu autostrady A–I w woj. kujawsko-pomorskim*, Toruń.
- Bokiniec E., 2016, *Rogowo, gm. Lubicz, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 23. Osada kultury wielbarskiej*, t. 2: *Katalog: odcinki C, D. Pozostałości osadnictwa z okresów przedrzymskiego i rzymskiego w strefie przebiegu autostrady A–I w woj. kujawsko-pomorskim*, Toruń.

- Bokiniec E., 2018, *Szynych, gm. Grudziądz, woj. kujawsko-pomorskie, t. 2: Katalog: stanowiska 11 i 13. Pozostałości osadnictwa z okresów przedrzymskiego i rzymskiego w strefie przebiegu autostrady A-1 w woj. kujawsko-pomorskim*, Toruń.
- Bokiniec E., 2019, *Analiza wytworów z osady kultury wielbarskiej*, [w:] *Rogowo, gm. Lubicz, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 23. Osada kultury wielbarskiej, t. 3: Analiza źródeł ruchomych, Pozostałości osadnictwa z okresów przedrzymskiego i rzymskiego w strefie przebiegu autostrady A-1 w woj. kujawsko-pomorskim*, red. E. Bokiniec, Toruń, s. 6–123.
- Chudziak W., Bojarski J., 1996, *Sprawozdanie z archeologicznych prac rozpoznawczych przeprowadzonych w strefie budowy autostrady na terenie województwa bydgoskiego*, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
- Dobrzańska H., 1990, *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie*, Kraków.
- Droberjar E., 1997, *Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren*, *Fontes Archaeologici Pragenses*, t. 21, Praga.
- Godłowski K., 1981, *Kultura przeworska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich, t. 5: Późny okres lateński i okres rzymski*, red. J. Wielowiejski, Wrocław, s. 57–135.
- Jaskanis J., 1996, *Cecele. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Ostpolen*, *Monumenta Archaeologica Barbarica*, t. 2, red. D. Jaskanis, Kraków.
- Kostrzewski B., 1956, *Cmentarzyska z okresu rzymskiego w Czaczu i w Kokorzynie w pow. kościańskim i w Pięczkowie w pow. średzkim*, *Fontes Archaeologici Posnaniensis*, t. 6, s. 65–103.
- Lissauer A., 1887, *Die prähistorischen Denkmäler der Provinz Westpreussen und den angrenzenden Gebiete*, Leipzig.
- Łęga W., 1958, *Handel między państwem rzymskim a Pomorzem Nadwiślańskim od I w. przed n.e. do VI w. n.e.*, *Przegląd Archeologiczny*, t. 10, s. 5–87.
- Machajewski H., 1992, *Z badań nad chronologią dębczyńskiej grupy kulturowej w dorzeczu Parsęty*, Poznań.
- Machajewski H., 1993, *Materiały do badań nad obrządkiem pogrzebowym ludności grupy dębczyńskiej*, Poznań.
- Machajewski H., 1998, *Osada z późnego okresu rzymskiego w Wapiarni, powiat czarnkowsko-trzcianecki, stanowisko 129*, [w:] *Kultura przeworska*, t. 4, red. A. Kokowski, Lublin, s. 181–192.
- Magomedov B.V., 1988, *Černáňovskie památniki Úžnogo Pobuž'á*, [w:] *Trudy V Meždunarodnogo kongressa arheologov-slavistov*, t. 4, red. V. D. Baran, Kiev, s. 144–148.
- Przewoźna-Armon K., 1974, *Struktura i rozwój zasiedlenia południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej u schyłku starożytności*, Warszawa–Poznań.
- Schindler R., 1940, *Die Besiedlungsgeschichte der Goten und Gepiden im unteren Weichselraum auf Grund der Tongefäße*, Leipzig.

- Struwe J., 2015, *Ceramika wykonana przy pomocy koła garncarskiego jako przejaw kontaktów ponadregionalnych na osadzie społeczności kultury wielbarskiej w Warlubiu (pow. świecki)*, [w:] *Kontakty ponadregionalne kultury wielbarskiej. Przemiany kulturowe w okresie wpływów rzymskich na Pomorzu*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, s. 213–232.
- Terpilovs'kij R.V., 1989, *K probleme kontaktov kievskoj i vel'barskoj kul'tur*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim (materiały z konferencji)*, t. 1, red. J. Gurba, A. Kokowski, Lublin, s. 231–247.
- Wołagiewicz R., 1993, *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin.

VESSELS FROM THE SETTLEMENT OF THE WIELBARK CULTURE FROM THE CECELE PHASE IN WARLUBIE, SITE 1, ŚWIECIE DISTRICT, KUYAVIAN-POMERANIAN VOIVODESHIP

Keywords: Wielbark culture, Cecele phase, settlement, pottery, Warlubie.

Summary

In the village of Warlubie (Świecie district), on sites 1, 2, 3 and 4, remains of settlements from the Roman period were discovered, with numerous features and cultural layers rich in finds from that period. They formed a complex with a surface of approximately 3 ha. During the excavation works carried out in 1998–1999, an area of 155.7 ares was unearthed. The aforementioned complex was situated on a peninsula, formed within the outwash plain, with an average altitude of 80 m above sea level. The outwash plain is located between the basin of Lake Zawada in the east and the parallel basin filled with biogenic sediments on the western side of the peninsula. At the sites and in their vicinity there are leached brown soils, formed from light loamy sands. The depressions are filled with mucky soils developed over sands (Bienias 2001).

Warlubie is situated within the Osiek settlement cluster, distinguished within the settlement structures of the Wielbark culture (Przewoźna 1974, pp. 72–73). According to Abraham Lissauer, from this locality originates a single urn grave, in which a bronze coin of Julian the Apostate (361–363 AD) was found (Lissauer 1887, p. 155; see also Łęga 1958, p. 78).

From site 1, in total 6167 fragments of pottery vessels from the Roman period were obtained, including 3451 from features. The material was largely fragmented; among the vessels, both remains of wheel thrown and handmade specimens were observed. This article is devoted to handmade vessels, while the items made on a potter's wheel are discussed elsewhere (Struwe 2015). The pottery material is stylistically and chronologically compact. It lacks the forms typical of the early Roman period,

but there occur ones typical of the Cecele phase of the Wielbark culture. One of the basic components of the collection are the wide rim vessels of the C/D series according to Ryszard Wołągiewicz, which appeared in the phase C_{1a} and remained in use up to and including the phase D. These include the bowls of groups VI and Xa and their miniaturised counterparts of types XIIA, XIVA and groups XI and XVIII. There are numerous vessels with rims inclined towards the inside. Some of them probably originate from pots of the IA or Ia types, which, according to R. Wołągiewicz, are no longer used in phase C₂, but the forms identical to those in Warlubie, in the Cherniakhiv culture area are dated to the 4th century AD (Terpilovs'kij 1989, fig. 4: 18–21; fig. 5: 2, p. 243). These vessels, classified as type I of group D in the Dębczyn group, are observed in all its horizons, and in the Elbe River area they are characteristic of the period from the 4th to about the mid-5th century AD (Machajewski 1992, p. 87–89, 195, plate VII – there further references).

